I. SANAYİNİN İNSAN ve ÇEVRE SAĞLIĞINA ETKİLERİ SEMPOZYUMU: ERGENE HAVZASI ÖRNEĞİ SONUÇ BİLDİRGESİ

Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Edirne Tabip Odası, TMMOB Makine Mühendisleri Odası Edirne Şubesi ve Halk Sağlığı Uzmanları Derneği tarafından "1. Sanayinin İnsan ve Çevre Sağlığına Etkileri Sempozyumu" 25-26 Mayıs 2012 tarihleri arasında Edirne'de yapıldı. Sempozyum'a çeşitli meslek gruplarından 67 akademisyen ile birlikte toplam 104 dinleyici katıldı. Sempozyum 4 oturum ve 1 forum şekilde düzenlendi. Sabah yapılan iki toplantıda sanayi ile ilişkili hava ve su kirliliği konuşulurken; öğleden sonraki oturumda ise sanayi ile toprak kirliliği ve sosyal yaşam arasındaki ilişki irdelendi. Forumda deneyimler paylaşıldı, çözüm önerileri neler yapılabileceği tartışıldı.

Sempozyum'da:

İlk olarak, Trakya köylüsünün sanayileşme sürecinde yaşadığı çevre felaketlerini dile getiren "Gündöndü Belgeseli" ilk elden etkilenenlerin ağzından sunuldu.

1. Hava kirliliği ile ilgili olarak;

1.1. Gelişmiş ülkeler; insan ve çevre sağlığına zarar verici atıklarını alıcı ortamlara salan ve daha yoğun kirletici olan sanayi kuruluşlarının, maliyetlerin daha düşük olduğu, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu, çevre ülkelere kaydırmaktadır. Özellikle Trakya bölgesinde var olan kirletici sanayi tesislerine (tekstil, deri, çimento fabrikalara vb.) ek olarak yeni kurulmaya çalışılan tesisler (Örn. eski madenlerin tehlikeli atık depolama yeri olarak kullanılması, katı atık yakma tesisi vb.) gündeme gelmiştir.

1.2. Ülkemizde hava kirliliği, ölçümü yapılan kirleticilerin uzun vadeli ve kısa vadeli sınır değerleri aşıp aşmaması üzerinden değerlendirilmektedir. Oysa bu, gelişmiş ülkelerde artık neredeyse terk edilmiş bir yöntemdir. Çünkü sınır değerlerin aşılmadığı ancak yakın seyrettiği durumlarda da sağlık olumsuz etkilenmektedir. Bu nedenle kirleticilerin yıllık ortalama değerleri de dikkate alınmalıdır. Aksi halde, hava kirli olduğu halde, yalnızca sınır değerler aşılmadığı için halka "kirli olmadığı" algısı yaratılmaktadır. Bilim insanlarının bu konuyu her ortamda vurgulaması anlamlı olacaktır. Ayrıca yalnızca kükürt, asılı partikül ve azot oksitlerinin ölçülmesi yeterli değildir; başta dioksin ve furan olmak üzere sanayiden kaynaklanan hava kirleticilerinin tümünü düzenli/sürekli olarak ölçecek bir izleme sisteminin kurulması gerektiği vurgulandı.

1.3. Trakya'nın doğal kaynakları, tarihi ve kültürel eserleri, zengin tarımsal ekonomisi, bereketli toprakları gibi avantajlarının, büyük bir metropol olan İstanbul'a yakınlığı nedeniyle dezavantaja dönüştüğü, hidroelektrik santralleri, termik ve nükleer santral kurulma girişimleri, su kaynaklarının hızla tüketimi ve kirlenmesi, tarım arazilerine sanayi tesislerinin inşası gibi uygulamaların bölgenin bozuk olan hava kalitesini giderek daha da olumsuz yönde etkilediği konuşuldu. Sanayi tesislerinin %82'sinin Tekirdağ'da bulunması, Çorlu ve Çerkezköy'de yığılımları nedeniyle özellikle bu bölgelerdeki hava kalitesinin olumsuz etkilendiği vurgulandı.

1.4. Tehlikeli atık tesislerinin bacalarından çıkan gaz atıkların zararını en aza indirebilmek için uygun filtreleme sistemlerinin kurulması gerektiği belirtildi. Tehlikeli atıkları yakmanın uygun bir yöntem olmadığı, bu yöntemin havaya ileri derecede kirletici ve kanserojen maddelerin salınımına yol açtığı da eklendi. Ülkemizde yıllık 2.5 milyon ton olan tehlikeli atık üretiminin, mevcut atık yakma tesisleriyle ancak 50 bin tonunun bertaraf edilmeye çalışıldığı; yöntemin hem uygun olmadığı hem de yetersiz kaldığı da eklendi.

1.5. Sanayiye ek olarak trafik ve ısınma uygulamalarının da hava kirliliğini etkileyebileceği vurgulandı. İstanbul 2020 planının İstanbul'u tarih ve finans kenti yapmak için kirletici sanayisini Çorlu, Kocaeli, Bursa ve Çanakkale taraflarına kaydırmak istediği; bu nedenle İstanbul 2020 planının tüm ayrıntılarıyla incelenmesinin uygun olacağı konuşuldu.

2. Su kirliliği ile ilgili olarak;

2.1. İnsan ve çeşitli canlıların kullanımı, tarım, sanayi vb. için gerekli tatlı suyun dünyanın su rezervlerinin sadece %3.5'unu oluşturduğu ve bununda %1.7'sinin yeryüzünde kullanılabilir nitelikte su olduğu, istatistiklerin Türkiye'nin şu anda da su sıkıntısı çeken bir ülke olduğu, ancak su kaynaklarının tüketimi bu hızla sürerse, su fakiri olacağı vurgulandı.

2.2. Sanayi şirketlerinin 1990'lardan sonra Ergene Nehri ve kolları etrafında hızla artış gösterdiği, yapılan çalışmaların Ergene Nehri'nin özellikle kurak dönemlerde atık sulardan beslendiğini gösterdiği belirtildi. Atık su deşarjının, nehir debileri dikkate alınmadan yapılmakta olduğu açıklandı.

2.3. Gerçekte suların temizlenmesinin ne ölçüde istendiği sorgulandı. Ülkede içme suyunu satın almanın genel kabul gördüğü, kanıksandığı belirtilerek bunun da sermayenin işine geldiği vurgulandı.

2.4. Ülkemizde, Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2008 yılı rakamlarına göre belediyelerin atık suların ancak %69'unu arıttığı, bu arıtımın ancak yaklaşık olarak % 28'inin gelişmiş arıtım olduğu, kalan büyük kısmının ilkel ve yetersiz olduğu; belirtildi. 31.12.2004 tarihinde yayımlanan Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği'nin 25. maddesinin e. bendinin 4. fıkrasına göre sanayi tesislerinin atık sularını biyolojik arıtma tesislerinde doğaya verilebilecek duruma getirdikten sonra kanalizasyon sistemine boşaltması gerektiği vurgulandı. Aynı yönetmeliğin 26. maddesinin kanalizasyon sistemi bulunmayan yerlerde sanayiden kaynaklanan atık suyun alıcı ortama verilme koşullarını ve arıtma sorumluluklarını düzenlediği ve bu koşullara kesinlikle uyulması ve çevre ve insan sağlığına duyarlı davranılması gerektiği belirtildi. Buna karşın Trakya'da hiçbir il ve ilçenin evsel atık suları (213 000 m3) için arıtma tesisi olmadığı, bunun üzerine yetersiz arıtılan sanayi/endüstriyel atık sularında eklendiği belirtildi.

2.5. Kocaeli ve İstanbul sonrasında endüstrinin Trakya'ya kaydığı, önceleri tarımsal endüstri ağırlıklı iken, giderek tekstil, deri ve gıda gibi daha kirli endüstri yerleştiği, bu sanayinin organik boya, ağır metal, organik kirleticiler vb. kirleticileri büyük miktarlarda çıkardığı belirtildi. Bu bölgede teknoloji bazlı deşarj standartlarının kullanılması uygun olmadığı ve TUİK'in resmi olarak sanayi atıklarının %85'inin arıtılmadan deşarj edildiğini açıkladığı vurgulandı. Normalde su kalitesi 1-4 kalite arasında sınıflandığı olduğu, Ergene'nin, kaynağından 1. sınıf su kalitesi ile doğduğu, Çorlu'da Deri Organize Sanayi Bölgesi'nden alınan numunelerde Kimyasal Oksijen İhtiyacı (KOİ) ve Biyolojik Oksijen İhtiyacı (BOİ)'nin, sülfürik asit vb.nin olması gerekenin 3 katı olarak hesaplandığı belirtildi. Bu kirliliklerin arıtımı için filtre endüstrisinden destek alınması gerekliliği, yasal olarak belirlenen standartların yeterli olmadığı vurgulandı. Kaliteli yer altı sularının kaybının çok önemli olduğu ve bu çok değerli kaynakların kaybedilmemesi için gerekli uygulamaların yapılması ve 2015'e deki AB Su Çerçeve Direktifi'ne göre Ergene Nehrinin 2. Sınıf su kalitesinde olması gerektiği için yüzeysel su kaynaklarını temiz hale getirilmesi gerekliliği üzerinde duruldu.

3. Toprak Kirliliği ile ilgili olarak;

3.1. Tarımın devlet tarafından desteklenmediği; aksine yüksek oranda vergilendirildiği belirlendi. Tarım arazilerinin geçim sıkıntıları nedeniyle satılmak zorunda kalındığı belirtildi ve "tarım geriliyor" tespiti yapıldı. Çiftçilerin; mazot, ilaç, gübre, tohuma gelen zamlar ve ürünlerine verilen uygun olmayan fiyat politikaları nedeniyle zarar ettiği, evini geçindiremediği, sağlık ve sosyal güvence primlerini ödeyemediği ve borç batağında olduğu ifade edildi.

3.2. Çiftçinin bilgisizlik/eğitimsizlik nedeniyle ağaçları kestiği, yanlış sulama, ilaçlama ve gübreleme yaptığı, önemini bilmediğinden toprağına da sahip çıkamadığı öz eleştirileri yapıldı.

3.3. Kirli sularla kontamine olan tarlalarından elde edilen mahsullerin insan sağlığına zarar verdiği paylaşıldı.

3.4. Tarım politikaları kamu tarafından kamu yararı gözetilerek gerçekleştirilmelidir denildi.

3.5. TBMM verileri ve il çevre müdürlüğü verileri incelendiğinde, “kirleten öder anlayışı” nın yanlış bir bakış açısı oluşturduğu, çevre bilincinin gelişmesini engellediği ve kesilen cezaların da hiçbir zaman yapılanların bedelini karşılamadığı vurgulandı.

3.6. Endüstriyel kaynaklı kirleticiler nedeniyle kanserlerin sık görülmeye başlandığı belirtildi. Normal dokuya oranla daha yüksek kurşun, cıva içerme olasılığı olan dokularda (Meme, AC, larinks gibi) kanser gelişme riskinin arttığı açıklandı.

4. Sanayi ve sosyal yaşam ile ilgili olarak;

4.1. Sanayileşme**,** çarpık kentleşme ve göç olgusunun; kötü yaşam koşulları, işsizlik, gelir adaletsizliğini beraberinde getirdiği belirtildi.

4.2. Sanayileşme için yer belirleme süreçlerinin**,** yaşamı ve yaşam kalitesini doğrudan etkilediği belirtildi. Trakya’nın bu alanda İstanbul’a yakın, hammaddesi ucuz, ulaşımı kolay olması gibi gerekçelerle, zaten uygunsuz tarımsal politika ve uygulamalar yüzünden azalan tarım arazileri nedeniyle, ülkenin yükselen değeri ve kalkınmada öncelikli bölgeler arasına girdiği ve bu durumun özellikle Çorlu ve Çerkezköy’ü bu günkü durumuna getirdiği belirtildi. Ancak, nüfus artış hızı ile birlikte işsizliğin artış hızına da dikkat edilmesi gerektiği, veriler incelendiğinde söylenenin/sanılanın aksine sanayileşmenin yöre insanlarına yeterince istihdam olanağı sağlayamadığının belirlendiği vurgulandı.

4.3. Sanayinin bulunduğu yerde kurulan yaşam alanları o bölgede yaşayanların, endüstriyel kaynaklı risklere maruz kalma olasılığını arttırdığı ve bir süre sonra hızlı nüfus artışı ve yerleşim yerlerinin genişlemesi ile bu tip sanayi tesislerinin kentin içinde kaldığı ve bu sağlıksız çevrenin büyük popülasyonları etkilediği vurgulandı.

4.4. Şehirde gecekondu yerleşim yerlerinde yaşayanların kendini hem/ne kentli, hem/ne köylü olarak hissettiği, bu durumun beraberinde sosyal izolasyonu, şiddeti ya da hemşehrilik kültürüyle bu grupların daha da asosyal olmasını tetiklediği vurgulandı. Çocukların kentli kimliğini kazanamadığı, kuşak çatışması ile suça iten davranışlar gösterdiği vurgulandı.

4.5. Köylerde yaşlı nüfus kaldığı ve bu nüfusun sağlık ve sosyal gereksinimlerinin yeterince karşılanamadığı vurgusu yapıldı.

4.6. Zorunlu göç ve göç sebepleri üzerinde durulması gerektiği belirtildi.

4.7. Kentlerin civarında kurulan Organize sanayi bölgeleri (OSB)’nin kuruluş amacının buraların denetlenmesini engellemek olduğu ve OSB’nin suyun en büyük kullanıcısı ve tüketicisi olduğu, bu bölgelerin patronların kurtarılmış bölgeleri olduğu vurgusu yapıldı.

5. Özetle;

5.1. İçinde yaşadığımız dönemde bilim insanı olma sorumluluğu vurgulandı.

5.2. Kirleticilere maruz kalanların ya da bu konuda çalışan bilim insanlarının bedel ödediği paylaşıldı.

5.3. Yaşam döngümüze giren kirleticilerin yeterince saptan(a)maması ve sağlıkla ilgili sonuçların-kanıtların ortaya kon(a)mamasının kirlenmenin sürdürülmesine dayanak olduğu bir süreçten geçildiği konuşuldu.

5.4. Çarpık kentleşme, akılcı olmayan tarımsal politikalar, uygun olmayan endüstriyel yapılanma ile sürdürülebilir bir kalkınmanın gerçekleştirilmesinin olanaklı olmadığı vurgulandı.

5.5. Hava, su ve topraktaki kirlenmenin belirlenmesi için bilimsel çalışmalar yapılması, sonuçlarının

saptanması, çalışma yöntem ve gereçlerinin paylaşıp tartışılması gerektiği belirtildi.

5.6. Endüstriyel yoğunlaşmanın insan, hayvan ve bitki sağlığını doğrudan ve/veya dolaylı olarak etkilediği bilimsel kanıtlar ile ortaya kondu.

Sempozyum'da belirlenen bu sorunlara yönelik olarak da aşağıdaki eylem planları önerildi;

Sanayinin insan ve çevre sağlığına verebileceği zararın önlenmesi açısından ülkemizde çok sayıda olumlu deneyimler vardır. Bu deneyimler paylaşılmalıdır. İnsan ve çevre sağlığını korumak amaçlı mücadele anlamlıdır ve değerlidir. Bilim insanları kirlenme ve etkilenme boyutlarına ilişkin bilimsel kanıtları üretmekle uğraşırken, politik üstyapı insanlığın diğer ülkelerde yaşadığı felaketlerden ders alarak benzerlerinin bizim ülkemizde de de yaşanmaması için; kirleten öder yerine kirletmemeyi, riski/kirlenmeyi önlemeyi kural haline getirmelidir. Bu bağlamda;

1. Çevre sorun ve olaylarını izleyecek etkili sistemler kurulması için girişimlere başlanmalıdır.

2. Kirlilik kaynakları ve nedenleri zamanında saptanmalı ve akılcı çözüm önerileri geliştirilmelidir.

3. Karşı duruş yasal ölçüler içinde örgütlenilmelidir.

4. Minimum zarar, maksimum yarar anlayışı ile gerekli politikalar oluşturulmalıdır. Mevzuatın titiz biçimde uygulanması sağlanmalıdır.

5. Bu konuda halkın bilgi ve duyarlılığı artırılmalı, yasal çerçevede haklarını savunmak üzere harekete geçmeleri sağlanmalıdır. Duyarlılık geliştirmek için yasal sınırlar içinde protesto, etkinlik vb. yapılmalıdır.

6. Ormanlar sanayi, konut alanları ya da tarım arazileri için yok edilmemelidir.

7. Yeraltı su kaynaklarının tüketimi ya da kirletilmesinin önüne geçilmelidir.

8. Su kirliliğini, fiziksel, kimyasal ve biyolojik kirlilik boyutuyla ölçmek standart analizlerde kolaylık sağlayabilir. Ölçümlerin bu şekilde yapılması sağlanmalıdır.

9. Ergene Havzası'nda noktasal kaynakların (evsel ve endüstriyel) analizi öncelikli olmak üzere dağılan kolların kirliliği belirlenmeli, kirlilik analizleri yapılmalıdır. Ergene Nehrinin nehir olarak kalabilmesi için ekosistemle uyumluluk göstermesi gerektiği akılda tutulmalıdır. Arıtma sonrasında da, nehrin debisi üzerinden deşarj yapılması sağlanmalıdır.

10. Kalkınmanın sürdürülebilir olabilmesi için, gerekli sosyal ve yönetsel mekanizmaların oluşturulması gereklidir.

11. Zorunlu göç ve nedenlerinin ortadan kaldırılması için gerekli demografik ve epidemiyolojik çalışmaların yapılması ve sonuçların paylaşılması önemlidir.

12. Sağlık sorunları ve olaylarının nedenlerini çevresel zeminde inceleyen epidemiyolojik araştırmalar yapılmalıdır.

13. Yönetim çevre sağlığına yönelik yapılması hedeflenen bilimsel çalışmalarda kolaylaştırıcı olmalıdır. Bu şekliyle bilimsel araştırmalardan elde edilen sonuçlar endüstri baskısının arttığı ülkemizde sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesinde yol gösterici olacaktır.

25.05.2012, Sempozyum Düzenleme Kurulu